

GEDETAILLEERDE INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	v
BEKNOPT INHOUDSOPGAVE	ix
LIJST VAN AFKORTINGEN EN ACRONIEMEN	xiii

DEEL I.

BASISBEGINSELEN, -CONCEPTEN EN -TECHNIEKEN VAN DOORWERKING

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT IN DE BELGISCHE RECHTSORDE: EEN OVERZICHT VAN BRONNEN EN INSTRUMENTEN

JAN WOUTERS en DRIES VAN EECKHOUTTE	3
INLEIDING	3
HOOFDSTUK 1. ONDER WELKE VOORWAARDEN MAAKT HET INTERNATIONAAL RECHT DEEL UIT VAN DE BELGISCHE RECHTSORDE?	4
Afdeling 1. Verdragen	4
§ 1. Internationale inwerkingtreding	4
§ 2. Instemming bevoegde parlementaire assemblees	6
§ 3. Bekendmaking	13
Afdeling 2. Internationaal gewoonterecht	14
Afdeling 3. Besluiten van internationale organisaties	17
Afdeling 4. Algemene rechtsbeginselen	21
Afdeling 5. Rechtspraak	22
Afdeling 6. Rechtsleer	25
Afdeling 7. Soft law	26
HOOFDSTUK 2. DE INSTRUMENTEN VAN DOORWERKING IN DE BELGISCHE RECHTSORDE	29
Afdeling 1. Omzetting of verwijzing door de (grond)wetgever	30
§ 1. De wetgever als eerste verantwoordelijke om de pluriforme rechtsorde zo toegankelijk mogelijk te houden	30

§ 2. De omzetting van het internationaal recht als aangewezen instrument	31
§ 3. De loutere verwijzing als instrument: te gebruiken met verstand	40
§ 4. Geen vereiste van “directe werking”; en de metamorfose van niet-bindende normen	44
§ 5. Inroepbaarheid: geen excuus voor niet-omzetting	44
Afdeling 2. Het bestuur: gewrongen tussen de wetgever en de rechter...	45
§ 1. Reglementaire bestuursbeslissingen	45
§ 2. Individuele bestuursbeslissingen	48
§ 3. Een specifiek karakter voor het bestuursrecht?	49
Afdeling 3. Inroepbaarheid voor de Belgische hoven en rechtbanken	52
§ 1. Volkenrechtconforme interpretatie	53
§ 2. Directe werking	56
A. Rechtstreeks rechten (en plichten) voor particulieren	56
B. Het klassieke concept van directe werking: de theorie	57
C. Het klassieke concept: de praktijk	58
D. Het klassieke concept: de kritiek	58
E. Directe werking: “The Great Escape” voor rechters?	59
F. De ondraaglijke lichtheid van het concept directe werking: beleid van de rechter	60
G. Directe werking: geen kenmerk van een verdrag of een verdragsbepaling	61
H. Directe werking van de verschillende normen van internationaal recht	62
I. Directe werking: een kleurrijke realiteit	62
§ 3. Aansprakelijkheid wegens schending van het internationaal recht	63
§ 4. Exceptie van onrechtmatigheid/annulatieberoep	65
A. Het uitgangspunt: <i>Le Ski</i> en de exceptie van onrechtmatigheid	65
B. Vraag 1: het vereiste van directe werking in het kader van een objectief beroep	66
1. De kritiek	66
2. Een duidelijk antwoord van het Arbitragehof	68
3. De onbeslistheid van de Raad van State	69
C. Vraag 2: het internationaal gewoonterecht in de hiërarchie van de rechtsbronnen	69
D. Vraag 3: de verhouding internationaal recht – Grondwet	71
1. Grondwet versus internationaal recht: een beroep bij het Arbitragehof	72
2. Grondwet versus Europees gemeenschapsrecht: het arrest <i>Orfinger</i> als antwoord?	74
3. Een voorwaardelijke voorrang van het Europees gemeenschapsrecht	77

4. Relativering van het conflictmodel: een harmoniserende interpretatie van het internationaal recht en het grondwettelijke recht	78
HOOFDSTUK 3. DOORWERKING VIA HET EUROPEES GEMEENSCHAPSRECHT	81
BESLUIT	82
 NAAR EEN GRADUEEL CONCEPT VAN DIRECTE WERKING VAN VERDRAGSRECHT EN VAN INTERNATIONAAL GEWOONTERECHT	
ARNE VANDAELE en ERIK CLAES	83
 INLEIDING	83
HOOFDSTUK 1. DIRECTE WERKING VAN VERDRAGSRECHT TER DISCUSSIE	84
Afdeling 1. De klassieke criteria bij de vaststelling van directe werking van verdragsrecht	84
Afdeling 2. De verfijning van het subjectieve criterium en daaruit voortvloeiende knelpunten	86
Afdeling 3. Verfijning van het objectieve criterium en knelpunten	88
Afdeling 4. Voorlopige balans	90
HOOFDSTUK 2. NAAR EEN GRADUEEL CONCEPT VAN DIRECTE WERKING VAN VERDRAGSRECHT	91
Afdeling 1. Het graduele concept van directe werking van verdragsrecht in enkele kentrekken	91
Afdeling 2. Voordelen van het graduele concept van directe werking van verdragsrecht	92
HOOFDSTUK 3. RICHTLIJNEN VOOR DE RECHTERLIJKE TOEKENNING VAN DIRECTE WERKING	94
Afdeling 1. De regel van de harde kern (eerste richtlijn)	94
Afdeling 2. De afstemmingsregel (tweede richtlijn)	97
Afdeling 3. De afwegingsregel (derde richtlijn)	98
Afdeling 4. De prioriteitsregel (vierde richtlijn)	99
Afdeling 5. Tussenconclusie	101
HOOFDSTUK 4. VAN EEN GRADUEEL CONCEPT VAN DIRECTE WERKING VAN VERDRAGSRECHT NAAR EEN GRADUEEL CONCEPT VAN INTERNATIONAAL GEWOONTERECHT	101
Afdeling 1. Gewoonterecht in het algemeen	101
Afdeling 2. Een complexe rechtsbron voor de interne rechter	102
Afdeling 3. Een complexe rechtsbron in het internationaal recht	103
Afdeling 4. Een gradueel concept van internationaal gewoonterecht	104

Afdeling 5. De vier richtlijnen in het internationaal gewoonterecht	105
BESLUIT	108

DE INROEPBAARHEID VAN VERDRAGSBEPALINGEN OF WAT IS ER “RECHTSTREEKS” AAN DE “RECHTSTREEKSE WERKING”

MARC BOSSUYT	111
--------------------	-----

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT IN DE BELGISCHE EN RUSSISCHE NATIONALE RECHTSORDE: EEN RECHTS-VERGELIJKENDE ANALYSE

ERIK FRANCKX en STEFAAN SMIS	119
------------------------------------	-----

INLEIDING	119
HOOFDSTUK 1. VERANTWOORDING VAN DE KEUZE	120
HOOFDSTUK 2. DOORWERKING IN BELGIË EN RUSLAND	122
Afdeling 1. Monisme-dualisme	123
Afdeling 2. Rechtstreekse werking	126
§ 1. Formele voorwaarden uit het nationale recht	126
§ 2. Subjectieve versus objectieve doorwerking	128
§ 3. Primaat of voorrang van het internationaal recht boven het nationaal recht	129
§ 4. Primaat van het internationaal recht boven de nationale grondwet ..	130
HOOFDSTUK 4. DOORWERKING VAN MENSENRECHTEN IN RUSLAND	133
CONCLUSIES	136

RECHTSZEKERHEID EN TRANSPARANTIE ALS GRENZEN VOOR DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT TEN AANZIEN VAN PARTICULIEREN

PATRICIA POPELIER	139
-------------------------	-----

HOOFDSTUK 1. DE ONZEKERHEID VAN HET RECHT IN EEN PLURIFORME RECHTSORDE	139
Afdeling 1. Rechtszekerheid als beginsel	139
Afdeling 2. De relativiteit van het rechtszekerheidsbeginsel	140
Afdeling 3. De internationalisering van het recht als bijkomende factor van rechtsonzekerheid	142

HOOFDSTUK 2. DE PROBLEMATIEK VAN DE DOORWERKING VAN HET INTERNATIONALE RECHT IN HET LICHT VAN HET RECHTSZEKERHEIDSBEGINSEL: EEN OVERZICHT	145
Afdeling 1. De toegankelijkheid van de regelgeving	145
§ 1. De bekendmaking van de norm	145
A. Verdragen	146
B. Europese regelgeving	147
C. Nationale regelgeving met Europese dimensie	148
D. Ongeschreven rechtsregels	149
§ 2. De duidelijkheid van de regelgeving	149
A. Verdragen	149
B. Europese regelgeving	150
C. Nationale regelgeving met Europese dimensie	150
Afdeling 2. De berekenbaarheid en betrouwbaarheid van het recht	151
§ 1. De berekenbaarheid van de regelgeving	151
A. Verdragen	151
B. Europese regelgeving	152
C. Nationale regelgeving met Europese dimensie	152
§ 2. De betrouwbaarheid van de regelgeving: het vertrouwensbeginsel en de beoordeling van de werking in de tijd	152
A. Europese regelgeving	152
B. Nationale regelgeving met Europese dimensie	153
Afdeling 3. Handhaafbaarheid van de regelgeving	156
§ 1. De herkomst van de norm	157
§ 2. De doorwerking van niet-omgezette richtlijnen	158
HOOFDSTUK 3. WIE DRAAGT DE LAST VAN EEN COMPLEX, PLURIFORM WETTENBESTAND?	163

DERDENWERKING VAN MENSENRECHTEN IN DE BELGISCHE RECHTSORDE

NATHALIE VAN LEUVEN	167
INLEIDING	167
HOOFDSTUK 1. DERDENWERKING VAN MENSENRECHTEN: EEN POGING TOT DEFINITIE	168
Afdeling 1. Derdenwerking van mensenrechten op internationaal niveau	168
Afdeling 2. Derdenwerking van mensenrechten op nationaal niveau	170
HOOFDSTUK 2. DIRECTE EN INDIRECTE DERDENWERKING	173
Afdeling 1. Onderscheid directe – indirecte derdenwerking	173
Afdeling 2. Voor- en nadelen van directe en indirecte derdenwerking	174

HOOFDSTUK 3. HOUDING VAN DE BELGISCHE DOCTRINE TEN	
AANZIEN VAN DERDENWERKING	175
HOOFDSTUK 4. DERDENWERKING VAN MENSENRECHTEN IN DE	
BELGISCHE RECHTSPRAAK	178
Afdeling 1. Houding van het Hof van Cassatie	178
Afdeling 2. Derdenwerking in de rechtspraak van feitenrechters	179
§ 1. Derdenwerking van de rechten gewaarborgd door het EVRM	179
A. Recht op leven (art. 2 EVRM)	179
B. Verbod van foltering, onmenselijke of vernederende	
behandelingen of straffen (art. 3 EVRM)	180
C. Verbod van slavernij en dwangarbeid (art. 4 EVRM)	181
D. Recht op vrijheid en veiligheid (art. 5 EVRM)	181
E. Recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM)	182
F. Geen straf zonder wet (art. 7 EVRM)	183
G. Recht op eerbiediging van het privé-leven, het gezinsleven,	
de woning en de briefwisseling (art. 8 EVRM)	183
1. Recht op eerbiediging van het privé-leven	183
a. Klassieke betekenis	183
b. Ruime betekenis	184
2. Recht op eerbiediging van het familieleven	186
H. Recht op vrijheid van geweten, gedachte en godsdienst	
(art. 9 EVRM)	186
I. Recht op vrijheid van meningsuiting (art. 10 EVRM)	188
J. Recht op vrijheid van vereniging en vergadering (art. 11 EVRM) .	189
§ 2. Sporadische derdenwerking van bepalingen uit andere	
mensenrechtenverdragen	190
CONCLUSIE	192
 EEN ROL VOOR HET AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT INZAKE	
DOORWERKING VAN INTERNATIONALE RECHTSREGELS?	
WOUTER GELDHOF	193
 INLEIDING	193
HOOFDSTUK I. OVERHEIDSAANSPRAKELIJKHEID WEGENS	
SCHENDING VAN INTERNATIONALE RECHTSREGELS	194
Afdeling 1. Overheidsaansprakelijkheid in de communautaire rechtsorde	195
§ 1. Samenvattend overzicht	195
§ 2. Schending van een regel die ertoe strekt rechten toe te kennen	
aan particulieren	196
Afdeling 2. Overheidsaansprakelijkheid naar Belgisch recht	201

§ 1. Kort algemeen overzicht	201
§ 2. De vordering wegens schending van communautaire rechtsregels voor de Belgische rechter: twee toepassingen	202
HOOFDSTUK II. DOORWERKING VAN INTERNATIONALE RECHTSREGELS VIA AANSPRAKELIJKHEIDSVORDERINGEN TUSSEN PARTICULIEREN	204
BESLUIT	207
 DOORWERKING VAN NIET-GERATIFICEERDE VERDRAGEN IN DE BELGISCHE RECHTSORDE: HET IPR-ACHTERPOORTJE? PATRICK WAUTELET	209
 INLEIDING	209
HOOFDSTUK 1. TOEPASSING IN BELGIË VAN NIET-GERATIFICEERDE VERDRAGEN DIE ZICHZELF TOEPASSELIJK ACHTEN	212
HOOFDSTUK 2. TOEPASSING VAN NIET-GERATIFICEERDE VERDRAGEN VIA HET LEERSTUK VAN <i>RENOI</i>	213
SLOTBESCHOUWINGEN	217
 <i>DEEL II.</i> <i>DOORWERKING VOOR DE HOOGSTE NATIONALE RECHTSCOLLEGES</i>	
 DE BRONNEN VAN HET INTERNATIONAAL RECHT EN DE TOETSINGSBEVOEGDHEID VAN HET HOF VAN CASSATIE BEATRIX VANLERBERGHE	223
HOOFDSTUK 1. ALGEMENE BESCHOUWINGEN	223
HOOFDSTUK 2. DE BRONNEN VAN HET INTERNATIONAAL RECHT EN DE TOETSINGSBEVOEGDHEID VAN HET HOF VAN CASSATIE	227
Afdeling 1. De internationale verdragen	227
§ 1. Het vereiste van de parlementaire instemming	228
§ 2. De publicatie in het <i>Belgisch Staatsblad</i>	230
Afdeling 2. De niet-geschreven bronnen van internationaal recht	233

DE DOORWERKING VAN HET INTERNATIONAAL RECHT IN DE RECHTSPRAAK VAN HET ARBITRAGEHOF

PIETER VANDEN HEEDE en GEERT GOEDERTIER	239
INLEIDING	239
HOOFDSTUK 1. INTERNATIONAAL RECHT ALS TOETSINGSMAAT- STAF	240
Afdeling 1. Historiek	240
Afdeling 2. De bijzondere Wet van 9 maart 2003	243
Afdeling 3. Recente jurisprudentiële bevoegdheidswijziging: ook toetsing aan internationale verdragen zonder directe werking	251
Afdeling 4. Twee bijzondere toepassingsgevallen: het Europees gemeen- schapsrecht en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	255
§ 1. Het Europees gemeenschapsrecht	255
A. Algemeen	255
B. Doorwerking van het Europees gemeenschapsrecht via het gelijkheidsbeginsel	257
1. Enkel toetsing aan “grondrechten”?	257
2. Het Europees gemeenschapsrecht als rechtvaardiging voor een door de wetgever gemaakt onderscheid	260
3. Doorwerking van het Europees gemeenschapsrecht in de wetgevende akten die het voorwerp uitmaken van toetsing door het Arbitragehof	261
C. Het Europees Gemeenschapsrecht en de bevoegdheids- verdelende regels	265
D. De verhouding tussen het Arbitragehof en het Europees Hof van Justitie	268
1. Verplichting tot het stellen van een prejudiciële vraag?	268
2. De aard van het antwoord op de prejudiciële vraag	271
§ 2. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	272
A. Het interpretatief gezag van gewijsde van de Straatsburgse rechtspraak	273
B. Worden de bepalingen van Titel II van de Grondwet door het Arbitragehof verdragsconform geïnterpreteerd?	275
HOOFDSTUK 2. INTERNATIONAAL RECHT ALS TOETSINGS- VOORWERP	280
Afdeling 1. De rechtspraak van het Arbitragehof vóór de bijzondere Wet van 9 maart 2003	280
Afdeling 2. Het nieuwe artikel 26 § 1bis Arbitragehofwet	282
§ 1. Eerste criterium: instemmingsakten betreffende de Europese Unie en het EVRM	283
§ 2. Tweede criterium: constituerend verdrag	285

§ 3. Samengevat: een juxtaconstitutionele status voor de “constituerende verdragen” betreffende de EU en voor het EVRM en de aanvullende protocollen ...	291
§ 4. ... die tot bevoegdheidsproblemen kan leiden.	292
BESLUIT	293

DOORWERKING, HET BESTUUR EN DE RAAD VAN STATE

JÜRGEN DE STAERCKE	295
INLEIDING	295
HOOFDSTUK 1. HET INTERNATIONAAL RECHT EN DE RECHTMATIGHEID VAN HET OVERHEIDSHANDELEN	296
Afdeling 1. Het internationaal recht, en de oprichting en bevoegdheden van bestuurlijke overheden	296
Afdeling 2. Het handelen van bestuurlijke overheden in overeenstemming met internationaal recht	303
§ 1. Gebonden bevoegdheid	303
§ 2. Discretionaire bevoegdheid	305
§ 3. Moet het bestuur voorrang geven aan het internationaal recht?	306
HOOFDSTUK 2. HET INTERNATIONAAL RECHT EN DE RAAD VAN STATE	310
SLOTBESCHOUWINGEN	312

TUSSEN DROOM EN DAAD: TOETSING AAN INTERNATIONAAL RECHT DOOR DE NEDERLANDSE RECHTER

VINCENT DE GRAAF	315
INLEIDING	315
HOOFDSTUK 1. HET TOETSINGSKADER: 50 JAAR CONSTITUTIONEEL MONISME	316
HOOFDSTUK 2. EEN IEDER VERBINDEND: HET “ABRACADABRA” VAN DE VOLKENRECHTELIJKE TOETSING	319
HOOFDSTUK 3. VOORBEELDEN VAN GEBREKKIGE TOETSING AAN VOLKENRECHT	321
Afdeling 1. Afwezigheid van toetsing	322
Afdeling 2. Niet onderkennen van conflict internationale – nationale norm ..	323
Afdeling 3. Hanteren van ander toetsingskader	324
Afdeling 4. Beperking van doorwerking in de tijd	325
Afdeling 5. Ontkennen van directe werking	326

HOOFDSTUK 4. VERKLARINGEN VOOR GEBREKKIGE TOETSING	327
Afdeling 1. Nederlandse Grondwet	327
Afdeling 2. Houding van de rechter	328
Afdeling 3. Houding van de uitvoerende macht	330
Afdeling 4. Beperkte kennis van internationaal recht	331
Afdeling 5. Aard van het internationaal toezicht	332
HOOFDSTUK 5. VERDERE INTERNATIONALISERING, VERDER- GAANDE TOETSING?	332

DEEL III.

DOORWERKING IN VERSCHIEDENE RECHTSTAKKEN

DOORWERKING VAN EUROPEES GEMEENSCHAPSRECHT IN DE BELGISCHE RECHTSORDE

PIET VAN NUFFEL	337
INLEIDING	337
HOOFDSTUK 1. HET UITGANGSPUNT: DE VOORRANG VAN HET EUROPEES GEMEENSCHAPSRECHT	338
HOOFDSTUK 2. DE CONFLICTLOZE TOEPASSING VAN HET EUROPEES GEMEENSCHAPSRECHT	341
Afdeling 1. Correcte uitlegging van het relevante gemeenschapsrecht	341
§ 1. Uitlegging van het gemeenschapsrecht met of zonder prejudiciële vraagstelling	341
§ 2. Verplichting tot prejudiciële vraagstelling voor in laatste aanleg rechtsprekende instanties	343
Afdeling 2. Is er een conflict tussen nationaal recht en gemeenschapsrecht?	345
§ 1. Is de communautaire norm wel toepasselijk?	346
§ 2. Is de nationale norm wel toepasselijk?	347
§ 3. Is er effectief strijdigheid tussen beide normen?	348
§ 4. In hoeverre sluit de communautaire norm de nationale norm uit?	349
Afdeling 3. Vermijden van het conflict: gemeenschapsrechtconforme interpretatie	352
§ 1. De verplichting tot gemeenschapsrechtconforme interpretatie	352
§ 2. De techniek van de richtlijnconforme interpretatie	353
§ 3. Is het nationaal recht vatbaar voor richtlijnconforme interpretatie?	356
§ 4. Temporele beperkingen aan de richtlijnconforme interpretatie?	357
§ 5. Richtlijnconforme interpretatie en de toepassing in particuliere rechtsverhoudingen	359

HOOFDSTUK 3. HET OPLOSSEN VAN CONFLICTEN TUSSEN DE COMMUNAUTAIRE NORM EN DE NATIONALE NORM	361
Afdeling 1. Buiten toepassing verklaren van strijdige nationale normen	361
§ 1. Uit art. 10 EG-Verdrag voortvloeiende verplichtingen	361
§ 2. Buiten toepassing laten enkel bij strijdigheid met rechtstreeks werkende normen?	365
Afdeling 2. Rechtstreeks invoeren van de communautaire norm	368
HOOFDSTUK 4. TOEKENNEN VAN SCHADEVERGOEDING NA SCHENDING VAN HET GEMEENSCHAPSRECHT DOOR DE OVERHEID	370
CONCLUSIE	375
 DOORWERKING VAN HET TWEEDE PIJLERRECHT VAN DE EU IN DE BELGISCHE RECHTSORDE – DE BELGISCHE RECHTER ALS DOE-HET-ZELVER IN GBVB-AANGELEGENHEDEN? TIM CORTHAUT	377
 INLEIDING	377
HOOFDSTUK 1. HET RECHT VAN DE TWEEDE PIJLER	379
HOOFDSTUK 2. MOGELIJKHEDEN VOOR DOORWERKING VAN HET EU-RECHT	380
Afdeling 1. Het Europees Gemeenschapsrecht als inspiratiebron	380
Afdeling 2. Internrechtelijke criteria met betrekking tot de voorrang van het internationaal recht	385
Afdeling 3. Argumenten ontleend aan het internationaal recht	386
Afdeling 4. Gevolgen van doorwerking van het EU-recht	387
§ 1. EU-rechtconforme interpretatie	388
§ 2. Gebruik van het EU-recht als toetsingsnorm	391
§ 3. Afdwinging van de consultatie- en aanmeldingsverplichtingen	392
§ 4. Staatsaansprakelijkheid	396
§ 5. Directe werking	397
§ 6. Tussenbesluit	399
HOOFDSTUK 3. DE RECHTSINSTRUMENTEN VAN DE EUROPESE UNIE	400
HOOFDSTUK 4. DE EUROPESE GRONDWET	404
CONCLUSIE	406

DOORWERKING IN HET BELGISCHE ARBEIDSRECHT.

IAO-CONVENTIES, ART. 6.4 ESH EN *SOFT LAW*

MATHIEU VAN PUTTEN	407
INLEIDING	407
HOOFDSTUK 1. HET BEGRIIP DOORWERKING	409
HOOFDSTUK 2. SITUERING VAN DE IAO-CONVENTIES, HET ESH EN <i>SOFT LAW</i> ALS ONDERDELEN VAN HET INTERNATIONAAL (ARBEIDS)RECHT	412
HOOFDSTUK 3. DOORWERKING VAN <i>SOFT LAW</i> , IAO-CONVENTIES, EN ART. 6.4 ESH IN HET BELGISCHE ARBEIDSRECHT	414
Afdeling 1. Doorwerking via de rechter	414
§ 1. Doorwerking van <i>soft law</i> in het arbeidsrecht	414
§ 2. Doorwerking van IAO-conventies	415
A. Doorwerking van geratificeerde IAO-conventies	415
B. Doorwerking van niet-geratificeerde IAO-conventies	418
§ 3. Directe werking van art. 6.4 ESH	420
Afdeling 2. Doorwerking via omzetting door de wetgever	424
Afdeling 3. Doorwerking in het arbeidsrecht via private rechtsvorming	425
CONCLUSIE	428

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL HUMANITAIR RECHT:

EEN ZAAK VAN WETGEVER EN RECHTER

LUC WALLEYN	431
HOOFDSTUK 1. INTERNATIONAAL GEWOONTERECHT EN DE NATIONALE STATENPRAKTIJK	431
HOOFDSTUK 2. SPANNINGSVELD TUSSEN WETGEVER EN RECHTER ..	433

DOORWERKING VAN IPR-REGELS IN DE BELGISCHE RECHTSORDE:

DE EEX-VERORDENING EN HET VERDRAG VAN LUGANO

THALIA KRUGER	437
INLEIDING	437
HOOFDSTUK 1. GESCHIEDENIS EN EVOLUTIE	438
HOOFDSTUK 2. DE INTERPRETATIE VAN DE EEX-VERORDENING EN HET VERDRAG VAN LUGANO	440
HOOFDSTUK 3. AANVANKELIJKE KNELPUNTEN	441
HOOFDSTUK 4. HUIDIGE TOEPASSING	443

HOOFDSTUK 5. HOE VER STREKT DE DOORWERKING?	446
CONCLUSIE	448

DOORWERKING IN BELGIË VAN DE AANBEVELINGEN VAN DE VN-COMITÉS VOOR MENSENRECHTEN

WOUTER VANDENHOLE	449
HOOFDSTUK 1. DE VN-COMITÉS VOOR MENSENRECHTEN	449
HOOFDSTUK 2. DE DOORWERKING IN BELGIË VAN DE SLOT- OPMERKINGEN VAN DE VN-COMITÉS VOOR MENSENRECHTEN	451
Afdeling 1. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Comité inzake de uitbanning van rassendiscriminatie	452
Afdeling 2. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Mensen- rechtencomité	457
Afdeling 3. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Comité inzake economische, sociale en culturele rechten	460
Afdeling 4. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Comité inzake de uitbanning van discriminatie jegens vrouwen	464
Afdeling 5. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Comité inzake de rechten van het kind	467
Afdeling 6. De doorwerking van de slotopmerkingen van het Comité tegen foltering	476
ENKELE BESLUITEN	476

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL MILIEURECHT IN DE BELGISCHE RECHTSORDE

DRIES VAN EECKHOUTTE en GEERT VAN CALSTER	479
INLEIDING	479
HOOFDSTUK 1. RECHTSVERGELIJKEND: DE CONTOUREN VAN HET DEBAT	481
HOOFDSTUK 2. HET INTERNATIONALE MILIEURECHT IN DE BELGISCHE RECHTSPRAAK	483
Afdeling 1. Een herinnering aan omzetting of tenuitvoerlegging	483
Afdeling 2. Als motivering in een voorafgaande administratieve beslissing	484
Afdeling 3. Om het handelen van de overheid te rechtvaardigen	486
Afdeling 4. Ingeroepen tegen de overheid	490
§ 1. Bevoegdheidsconflicten	490
§ 2. Mensenrechten en grondrechten	492

§ 3. Expliciet en rechtstreeks invoeren in een beroep tot vernietiging	495
Afdeling 5. Een internationale norm kan evenwel ook op andere manieren een doorslaggevende rol spelen	500
Afdeling 6. Tussenbesluit	503
HOOFDSTUK 3. MOGELIJKE VERKLARINGEN	505
Afdeling 1. Onduidelijkheid van internationale milieunormen?	505
Afdeling 2. Voorbeeldige omzetting in het nationale recht?	508
Afdeling 3. Doorwerking via het Europese milieurecht?	509
HOOFDSTUK 4. NIEUWE UITDAGING IN DE INTERACTIE TUSSEN DE INTERNATIONALE, EUROPESE EN BELGISCHE RECHTSORDE	510
Afdeling 1. Er zijn drie zijden aan een driehoek: is ook het Europees recht wel steeds in overeenstemming met het internationale milieurecht?	511
Afdeling 2. Het gemengde karakter van het internationaal milieubeleid	515
Afdeling 3. Loskoppeling van het internationale milieubeleid van de lidstaten van dat van de Europese Gemeenschap	518
BESLUIT	518

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT IN HET (VLAAMSE) ONDERWIJSRECHT

BRECHT STEEN	521
INLEIDING	521
HOOFDSTUK 1. DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT IN HET VLAAMSE ONDERWIJSRECHT: EEN VERKENNING ‘IN DE BREEDTE’	523
Afdeling 1. Welke internationale rechtsbronnen werken door?	523
§ 1. Internationale verdragen	523
§ 2. Supranationale rechtsregels en beslissingen van internationale organisaties	525
§ 3. Rechtspraak van supranationale rechtscolleges	525
§ 4. Internationale <i>soft law</i>	526
AFDELING 2. HOE WERKT HET INTERNATIONALE RECHT DOOR?	527
§ 1. Door tussenkomst van de decreetgever (= formele wetgever)	527
§ 2. Door tussenkomst van het bestuur	530
§ 3. Door tussenkomst van de rechter	531
TUSSENBSLUIT	532
HOOFDSTUK 2. DOORWERKING VAN HET INTERNATIONAAL RECHT IN HET VLAAMSE ONDERWIJSRECHT: EEN VERKENNING ‘IN DE DIEPTE’ AAN DE HAND VAN ENKELE TOEPASSINGEN	533

Afdeling 1. Kosteloos onderwijs en kosteloze toegang tot het (leerplicht)onderwijs	533
§ 1. Toepasselijke rechtsregels	533
A. Interne Belgische regelgeving	533
B. Internationale bepalingen	534
§ 2. Vaststelling: toegang tot onderwijs en onderwijs is niet kosteloos ...	534
§ 3. Doorwerking van internationaal recht m.b.t. kosteloze toegang tot het onderwijs	535
§ 4. Doorwerking van internationaal recht m.b.t. kosteloosheid van leerplichtonderwijs	538
A. Franse Gemeenschap	538
B. Vlaanderen	539
Afdeling 2. Toegang tot het leerplichtonderwijs	542
§ 1. De regelgeving	542
§ 2. Doorwerking van internationaal recht in de context van toegang tot het leerplichtonderwijs	543
A. Doorwerking via de rechter: directe werking van internationale bepalingen en het IVRK in het bijzonder	543
B. Doorwerking via de decreetgever	544
1. Naar een (formeel) beperkt weigeringsrecht in het basisonderwijs	544
2. Naar een versterkt inschrijvingsrecht	546
Afdeling 3. Internationalisering en globalisering van het (hoger) onderwijs ...	549
§ 1. Bologna-Sorbonne-verklaringen	549
§ 2. GATS en liberalisering van het onderwijs	550
CONCLUSIE	552

DOORWERKING VAN INTERNATIONAAL RECHT IN HET VREEMDELINGENRECHT

DIRK VANHEULE	555
INLEIDING: VREEMDELINGENRECHT EN STAATSSOEVEREINITEIT ...	555
HOOFDSTUK 1. EUROPA IN HET VREEMDELINGENRECHT	557
Afdeling 1. Aanpassing van de regelgeving	557
Afdeling 2. Continue waakzaamheid voor de Europeesrechtelijke ontwikkelingen	559
§ 1. De gezinshereniging van “derdelanders” met EU-onderdanen en Belgen	559
§ 2. Dienstverstrekking, vestiging en afgeleide verblijfsrechten	562

Afdeling 3. Naar een Europees migratie- en asielbeleid ten aanzien van derdelanders	566
HOOFDSTUK 2. DE BETEKENIS VAN FUNDAMENTELE RECHTEN EN VRIJHEDEN IN HET VREEMDELINGENRECHT	
Afdeling 1. Art. 3 EVRM	570
Afdeling 2. Art. 8 EVRM	574
Afdeling 3. Art. 13 EVRM	577
Afdeling 4. Het kinderrechtenverdrag: de jongste internationale spruit in het vreemdelingenrecht	581
SLOTBESCHOUWINGEN: DE SPANNINGSBOOG TUSSEN NATIONAAL EN INTERNATIONAAL RECHT	586
 EPILOOG. DOORWERKING: EEN KLEURRIJKE REALITEIT	
JAN WOUTERS en DRIES VAN EECKHOUTTE	589
1. Doorwerking is brandend actueel	590
2. Een uitgebreid arsenaal aan doorwerkingsinstrumenten	591
3. Doorwerking in onderscheiden rechtstakken: een kleurrijke realiteit	592
4. Doorwerking: een uitverkoren terrein voor begripsverwarring	594
a. Directe werking	594
b. Monisme versus dualisme	596
c. Naar een gemeenschappelijk begrippenkader?	597
5. Gaat achter de (niet-)doorwerking een diepere werkelijkheid schuil?	599
a. Rechtstak-afhankelijk	600
b. Bron-afhankelijk	601
c. Forum-afhankelijk	601
d. Afwegingen en belangen	602
 RECHTSPRAAKREGISTER	605
 TREFWOORDENREGISTER	627